

УДК 94(477) «1910/1914»

**ПИТАННЯ ВИБОРЧОЇ РЕФОРМИ.
НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ
ВІЙНИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ
«ДІЛО»****QUESTIONS OF ELECTION REFORM ON
THE EVE OF THE FIRST WORLD WAR ON
THE MATERIALS OF THE NEWSPAPER
"DILO"****Виздрик В. С.,**

доктор історичних наук, професор кафедри гуманітарних наук, Інститут морально-психологічного забезпечення Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного (Україна, Львів),
e-mail: v.vyzdryk05@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5427-5825>

Курилишин К. М.,

кандидат історичних наук, завідувач відділу україніки, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (Україна, Львів), e-mail: kurylyshyn_k@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0104-7292>

Голик М. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних наук, Інститут морально-психологічного забезпечення Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного (Україна, Львів),
e-mail: mycolka@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0852-4899>

Vizdrik V. S.,

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department Humanities, Institute of Moral and Psychological Support of the National Academy of Land troops named after Peter Sagaidachny (Ukraine, Lviv), e-mail: v.vyzdryk05@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5427-5825>

Kurilishin K. M.,

Candidate of Historical Sciences, Head of the Department of Ukrainian Studies, Lviv National Scientific University Library of Ukraine named after V. Stefanyk (Ukraine, Lviv),
e-mail: kurylyshyn_k@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0104-7292>

Golik M. M.,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department Humanities, Institute of Moral psychological support of the National Academy of the Peter Sagaidachny Land Forces (Ukraine, Lviv), e-mail: mycolka@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0852-4899>

Розглядається боротьба українського населення Галичини за виборчу сеймову реформу на сторінках щоденної газети «Діло». Висвітлюються вимоги національного політикуму напередодні Першої світової війни до австрійської влади щодо зміни виборчої системи яка б надавала можливість українському населенню брати участь у ви-

борах на засадах загального, рівного і прямого виборчого права.

Ключові слова: Галицький крайовий сейм, виборче право, газета «Діло», народне віче.

The struggle of the Ukrainian population of Galicia for electoral parliamentary reform is considered in the pages of the daily newspaper "Dilo". The demands of the national politicum on the eve of the First World War to the Austrian authorities to change the electoral system that would allow the Ukrainian population to participate in elections on the basis of universal, equal and direct suffrage are highlighted.

Keywords: Galician Regional Sejm, suffrage, «Dilo» newspaper, People's Chamber.

Потужним чинником національного самоствердження українців у Галичині була власна преса, яка висвітлювала суспільно-політичне, економічне та культурне життя краю, зокрема участь українців у виборах до органів місцевого самоврядування.

Мета публікації полягає у вивченні виборчого руху через призму часопису «Діло» напередодні Першої світової війни, що було важливим чинником суспільно-політичного життя української громадськості Галичини. Це зумовлює важливість та наукову значимість ролі часопису в самоорганізації суспільства.

В останні роки у фокусі уваги вітчизняних дослідників стало вивчення виборчої системи в Австро-Угорській імперії та боротьби галицьких українців за свої права. У цьому контексті варто відмітити праці О. Аркуші [1], О. Босак [3], Н. Бондаренко [2], В. Дмитрушко, А. Коцур [14]. Історією «Діла» – першої галицької української щоденної газети займався Ю. Шаповал [56]. Ознайомлення з наявною літературою дає нам підстави вважати, що дана тематика розроблена недостатньо і фрагментарно. Джерельна база сформована на основі матеріалів часопису «Діло».

«Діло» сприяло швидшому і якіснішому представленню важливих щоденних подій національного життя і світової політики на шпальтах часопису. Редакція «Діла» з гордістю стверджувала: «...наш орган, початий без великих матеріальних засобів та удержуваний здебільша пожертвою одиниць, котрі розуміли вагу незалежної публіцистичної народної трибуни, перетривав всякі переслідування й репресії, стаючи висловом думки що-раз ширших кругів нашої суспільности» [23].

Упродовж 1910–1914 рр. представлення українського життя у газеті характеризувалося більшою мірою не розвитком, а боротьбою за національну ідентичність, яка окреслювалася широким діапазоном вимог, чільне місце серед яких було запровадження виборчої реформи та надання українцям автономії у межах Австро-Угорщини. І все це відбувалося на тлі загострення загальноєвропейської політичної ситуації, польсько-українських

взаємин й українсько-москвофільського протистояння.

У таких рубриках «Діла» – «Передвиборчий рух», «Виборчі обманства й розбої», «3 поля виборів» було представлено перебіг виборчого процесу краю до Галицького й Буковинського крайових сеймів та у Віденський парламент.

У Львові під головуванням віце-маршалка Галицького крайового сейму митрополита Андрея Шептицького, в лютому 1910 р. відбулася нарада представників українських політичних сил, метою якої було формування узгодженої позиції щодо основних національних завдань. Було зазначено, що необхідно вимагати від Відня забезпечення самоуправління у політичному, економічному і культурному житті українців Галичини і Буковини шляхом відокремлення «Великого Князівства Краківського від руського Королівства Галичини» і надання українським землям національної автономії [24].

Під час виборчої кампанії до Державної ради, у червні-липні 1911 р., Народний комітет Української національно-демократичної партії (УНДП) ініціював створення виборчого фонду, коштами якого видавалися агітаційні матеріали [7]. В подальшому на сторінках часопису «Діло» в рубриці «Складаймо жертви на виборчий фонд» публікувалися списки жертводавців.

Перед своїми представниками у парламенті УНДП накреслила наступні завдання – домогтися відкриття українського університету у м. Львові, реформування виборчої системи до Галицького сейму, реформ політичного управління, податкової системи і сільськогосподарства, а також меліорації ґрунтів, скорочення терміну військової служби тощо. У зверненні до русинів Галицької землі Народний комітет закликав українських послів «вивести українсько-руський нарід на шлях самостійности, визволити його економічно, піднести культурно та здобути йому в краю й державі автономію і самоуправу» [47]. У цьому ж зверненні було оприлюднено список кандидатів по окремих виборчих округах, який з часом уточнювався.

За підсумками виборчої кампанії 1911 р., мандат посла до австрійського парламенту отримали 26 українців Галичини з них: 18 націонал-демократів (В. Будзиновський, С. Дністрянський, С. Голубович, О. Колесса, Є. Левицький, К. Левицький, Л. Левицький, Т. Окуневський, Є. Олесницький, С. Онишкевич, М. Петрицький, Є. Петрушевич, Ю. Романчук, В. Сінгалеви́ч, Т. Старух, Л. Цегельський, Г. Цеглинський і Й. Фолис), 5 радикалів (Л. Бачинський, М. Лагодинський, П. Лаврук, В. Стефанік, К. Трильовський), 2 москвофіли (Д. Марків, В. Курилович), 1 соціал-демократ (С. Вітик) і 5 представників буковинських українців (усі націонал-демократи М. Ва-

силько, А. Лукашевич, І. Семака, М. Спинул, С. Смаль-Стоцький) [25; 38].

Часопис інформував, що українські депутати від Галичини і Буковини (націонал-демократи і радикали) в австрійському парламенті утворили спільну організацію – Український парламентський союз. Головою якого було обрано К. Левицького, заступниками – М. Василька, Т. Окуневського та М. Лагодинського. На засіданні Палати послів 19 липня 1911 р., Український союз виступив із заявою, у якій обґрунтував право українського народу на національно-територіальну автономію у складі Австрійської держави [42].

На сторінках газети висвітлювалася «Дрогобицька трагедія». У 27 міському окрузі Дрогобича найбільше протистояння відбувалося між кандидатами у депутати Н. Левенштайном, представником польських демократів й самовисуванцем М. Баліцьким. У день виборів у Дрогобичі (19 червня 1911 р.) розповсюдилися чутки про виборчі зловживання на користь Н. Левенштайна. Обурений натовп напав на його виборчий штаб, під час сутички з юрбою місцевих людей військові відкрили проти них вогонь: було убито 26 осіб і близько 100 поранених [26].

Українські депутати вимагали від уряду організувати розслідування подій у Дрогобичі та притягти до відповідальності осіб, які дали команду щодо використання зброї проти беззбройного населення. Події в Дрогобичі набули такого широкого розголосу, що австрійський парламент змушений був прийняти рішення про розслідування цих подій. «Діло» інформувало своїх читачів про перебіг судових процесів проти учасників подій у Дрогобичі [18; 27].

Не залишилося поза увагою часопису й підготовка до наступних виборів Угорського сейму, які були призначені на червень 1910 р., характеризувалася спробою прем'єра заручитися підтримкою соціалістів і представників національних меншин краю. Вперше у виборчій кампанії брав участь русин, як окремий урядовий кандидат. Ще троє українців представляли окремі партії. У виборчих перегонах перемогу здобула урядова Національна партія праці. З українців мандати отримали о. Юрій Негребецький (урядова партія) і Антон Бескид (клерикальна партія). Перше засідання нового складу Угорського сейму відбулося 21 червня 1910 р. [11].

У 1911 р. було проведено останні вибори до Буковинського крайового сейму. Часопис зазначав, що москвофільські кандидати не знайшли значної підтримки, спостерігається різке зменшення прихильників москвофілів – з понад 10 тис. під час парламентських виборів 1907 р. до 4 тис. осіб. Одночасно вибори продемонстрували перемогу українських кандидатів з курії громад в усіх 10 округах [4; 39]. Підсумки виборчої кампанії були визнані «Ді-

лом» як «величавою перемогою української національної справи над русофільством» [40].

Позитивною ознакою для української спільноти під час виборчої кампанії, серед іншого, була підтримка українських кандидатів місцевим єврейським населенням і священиками, зокрема румунськими. Перша сесія новообраного Буковинського крайового сейму відбулася 27 червня [37].

Чергові вибори послів Галицького крайового сейму пройшли у червні–липні 1913 р. Уся передвиборна кампанія, як зазначає часопис, базувалася на твердженні про те, що майбутні обранці зобов'язані ухвалити виборчу реформу, що не зміг прийняти попередній склад сейму [45]. Представляючи своїх кандидатів, Народний комітет наголошував, що після прийняття виборчої реформи сейм повинен бути розпущений задля обрання наступного за новим законодавством [17].

На своїх шпальтах «Діло» критикували москвофілів за співпрацю з російськими кураторами та їх залежність від фінансової підтримки, а також за передвиборний пакт з т.зв. «всьхпольсько-подоляцькою» коаліцією, яка мала сприяти полякам у здобутті мандатів. Значимо, що порушення під час передвиборної кампанії почалися з того, що староства перетворились у центри агітації за кандидатів «всьхпольсько-подоляцько-москвофільського» блоку [12].

Газета на своїх сторінках висвітлювала передвиборчі протистояння різних політичних сил. Гасла Християнсько-суспільного союзу (ХСС), очолюваного Олександром Барвінським, називалися «блідим наслідуванням» маніфесту Народного комітету, а основний докір стосувався спроб розбиття одноцільності українського національного табору [54]. Повідомлення про участь Української радикальної партії (УРП) у виборчому процесі обмежилися інформацією про кандидатів та округи, які вони представляють [44].

Зазначалося також, що греко-католицький єпископат 29 травня 1913 р. видав пастирський лист у справі сеймових виборів і виборчої реформи, де наголосувалося, що планована реформа «мусить бути оперта на справедливості» і забезпечити селянству й іншим верствам українського суспільства безпосередню участь у виборчих процесах. У заяві досить чітко було наголошено, що народні обранці мають відстоювати загальнонаціональні цінності: «Посли, які забули би, що вибрав їх християнський, католицький нарід, і в справі віри або Церкви йшли би чи в парламенті чи в соймі проти того, що весь нарід вважає за своє найвисше добро, зірвали би з народом, зриваючи з його найсвятішими засадами і мусіли би зректи ся всякого впливу і охоти старати ся другий раз о мандат» [19; 35].

Висвітлено бачення Римо-католицького єпископату висловив щодо сеймової вибор-

чої реформи та пов'язаного з нею польсько-українського порозуміння. На відміну від греко-католиків він не підтримав компромісний варіант реформи, виступаючи на стороні тих польських політичних сил, які не хотіли проведення виборів на основі нового законодавства [13].

Результатом завершення виборчої кампанії з виборів послів Галицького крайового сейму, повідомляє часопис, стало обрання 32 представників українського народу – 23 націонал-демократів, 6 радикалів, 2 москвофілів, 1 безпартійного. Окрім того, послами стали 3 українці-вірілісти (митрополит Андрій Шептицький, єпископи Костянтин Чехович і Григорій Хомишин). Перша сесія розпочалася 5 грудня 1913 р. До українського клубу увійшли 30 послів, окрім москвофілів [50]. Прийняття виборчої реформи стало основним завданням Галицького крайового сейму і відповідні зміни до чинного законодавства були прийняті 12 липня 1914 р. санкціоновані цісарем. Незважаючи на те, що пропозиції українських послів переважно ігнорувалися польською більшістю, все-таки із запровадженням загального, рівного, безпосереднього і таємного голосування крайовий законодавчий орган отримував можливість перетворитися із сейму шляхти на народний сейм. Цісарським патентом від 16 липня Галицький крайовий сейм був розпущений, а нові вибори призначалися на жовтень-листопад 1914 р. [9].

Цим планам не судилося здійснитися, як повідомляло «Діло», 28 липня 1914 р. відбулося розірвання дипломатичних відносин Австро-Угорщини з Сербією, що спричинило цілий ряд надзвичайних державних рішень, серед найважливіших з яких було припинення діяльності сесій Державної ради і крайових сеймів. Відповідно переносилася і дата виборів Галицького крайового сейму [52].

Необхідно зазначити, що проведення виборчої реформи не минула і Львівську міську раду. Більшість її складу не хотіла змін і робила усе можливе, щоб не займатися цим питанням задля збереження «status quo». Однак під тиском суспільної думки члени міської ради змушені були створити комісію з виборчої реформи, однак вона не брала до уваги інтереси українців та інших національних груп, що творили загальн львів'ян. Поляки міцно трималися твердження, зазначає часопис, що «Львів – се відвічне польське місто», а тому місць для українців у міській раді не передбачалося.

Поодинокі польські голоси з пропозицією, що українські представники повинні увійти до ради пропорційно до кількості свого населення, були відхилені з аргументацією щоб запобігти польсько-українському протистоянню, як це має місце у Галицькому крайовому сеймі. У результаті, обговорення змін виборчого законодавства зводилося переважно до обговорення питання виборчих прав жінок.

Остаточні рішення приймалися простою більшістю, а не двома третинами як того вимагав закон, що унеможливлювало їхню легітимність [8; 29].

Після виборів до міської ради 28 лютого 1911 р. було обрано 100 членів на шестирічний термін, з тою специфікою, що кожних три роки обиралися 50 радних. Народна канцелярія закликала українців до активної участі у виборчій кампанії і найперше запропонувала перевірити списки виборців, які нараховували 15 454 львів'ян. Часопис констатує, що відбулися збори українського населення Львова, які вимагали загального, рівного, таємного і безпосереднього виборчого права і пропорційного розподілу мандатів за національною ознакою. Передвиборні польські зібрання акцентували увагу на «польськості міста» і «руський небезпеці» [41].

За визначенням «Діла», головними характеристичними рисами виборчої кампанії були терор і корупція. За підсумками голосування жоден українець не увійшов до складу міської ради. Фактично «для Русинів у львівським ратуши нічо не змінило ся і нова рада лишить ся дальше “старою” зі своєю шовіністичною нетерпимістю до всього, що руське» [10]. Уже 9 травня 1911 р. українці Львова оприлюднили протест, яким обґрунтували право 42 тис. львів'ян, українців за національністю, на 20 місць у міському представницькому органі [49]. Внаслідок протестного руху адміністративний трибунал у Відні рішенням від 15 червня 1912 р. скасував результати виборів Львівської міської ради. До обрання нової вирішення нагальних справ громади покладалося на президента міста Йосифа Наймана і двох віце-президентів [53].

Для участі в львівських виборах, які мали відбутися 16 січня 1913 р. був створений український комітет під головуванням Олександра Пісецького. Завданням інституції стала спроба об'єднання близько 2 тис. українських виборців для узгоджених дій. Однак під час процедури голосування тільки 544 з них проголосували за національний список [6; 22]. Такий результат пояснювався громадянською і національною байдужістю українських виборців. Організація українців Львова нагадала президії міської ради про право мати власних представників у владі згідно процентного співвідношення у національному складі міських мешканців [43].

На шпальтах газети постійно висвітлювався вічевий рух, де виносилися на загальнонародне обговорення питання представлення суспільної думки перед владою. Зокрема, 8 листопада 1910 р. русини Жовківського передмістя висловилися щодо справи сеймової виборчої реформи. Це ж питання стало основним під час віча українських мешканців Львова, організованого Народною радою [5; 28; 36; 55]. Критика польських опонентів

за небажання домовлятися з українцями задля важливих питань суспільно-політичного життя, висловлення довіри українським послам Державної ради і Галицького крайового сейму, окреслення визначної ролі Львова у процесі національного відродження українців стали провідними темами віч і зборів львівських русинів і у наступні роки [51].

Представляючи інтереси УНДП газета «Діло» популяризувала ідеї партії й публікувала звіти з партійних з'їздів, які скликалися наприкінці кожного року. Обговорюючи поточну політичну ситуацію, делегати позитивно оцінювали діяльність українських послів у Державній раді й Галицькому крайовому сеймі та закликали народних представників до жорсткого протистояння по відношенню до уряду, доки останній не змінить ставлення до українського питання на державному і місцевому рівнях. Остаточним його вирішенням українці вважали національно-територіальну автономію у складі австрійської держави, тобто поділ Галичини на українську і польську складові з окремими намісництвами і сеймами.

Редакція газети висвітлювала позицію УНДП у питанні сеймової виборчої реформи, яка вважала, що уряд має втрутитися у ситуацію і запропонувати проект реформи в інтересах українського та польського народів. Обов'язковою умовою вважався пропорційний розподіл мандатів за національною ознакою. Важливі питання щодо виборчого законодавства знаходили відображення у спеціальних комунікатах, постановах, заявах, оголошеннях, зверненнях Народного комітету, наприклад, підтримка українського сеймового клубу за демонстраційний виступ 18 жовтня 1910 р. проти систематичного нехтування крайовим законодавчим органом правами і потребами українського народу [21]; виборчої реформи з виборів послів Галицького крайового сейму [46]; виборів послів Державної ради у 1911 р. [15]; закриття чергової сесії Галицького крайового сейму у лютому 1912 р. без вирішення основного питання — прийняття виборчої реформи [16]; фальсифікації результатів перепису населення від 31 грудня 1910 р. [31]; підтримки компромісного варіанту сеймової виборчої реформи [33]; успішного завершення виборчої кампанії з виборів послів Галицького крайового сейму у 1913 р. [48]; систематичних «конфіскацій» львівською прокуратурою окремих публікацій з українських часописів [32].

Часопис акцентує увагу на тому, що ситуативними союзниками УНДП у політичній боротьбі за права українського народу виступали Українська радикальна партія (УРП) і Українська соціал-демократична партія (УСДП). В Подаються короткі повідомлення про щорічні з'їзди радикалів, зокрема, про висловлення підтримки послам від УРП у законодавчих органах влади.

Боротьба галицьких українців за виборчу сеймову реформу напередодні Великої війни завершилася поступками з боку австрійської влади. При збереженні куріальної системи запроваджувалися прямі, таємні вибори, кількість депутатів збільшувалася з 150 до 228 і українці отримували 62 мандати, що дозволяло їм впливати на рішення сейму. Проте цей виборчий закон не набув чинності через початок війни.

Часопис «Діло» напередодні Першої світової війни на своїх сторінках багато дописів присвятив масштабному рухові за виборчі права українського населення краю, зокрема за виборчу реформу до Галицького сейму, боротьбі за ліквідацію старої куріальної системи, програмам політичних партій, висвітлюючи думки громадських і політичних діячів та різних конфесій.

Список використаних джерел

1. Аркуша О. (1996). Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. Львів, 173 с.
2. Бондаренко Н. О. (2019). Набуття досвіду парламентської діяльності галицькими українцями та його значення у формуванні національної правосвідомості (1848–1914 роки). Форум Права, 57 (4). 6–14. DOI:<http://doi.org/10.5281/zenodo.3478557>.
3. Босак О. І. (2006). Відображення боротьби за виборчі реформи галицькою пресою напередодні I світової війни. Поліграфія і видавнича справа 2 (44). 138–145.
4. Буковинські соймові вибори. (1911). Діло, 1 цвітня. 4.
5. Велике віче у Львові. (1910). Діло, 14 листопада. 2–3.
6. Вибори до міської ради у Львові. (1913). Діло, 16 січня. 5.
7. Вибори розписані! Складайте жертви на виборчий фонд. (1911). Діло, 8 цвітня. 1–3.
8. Виборча реформа до ради м. Львова. (1910). Діло, 8 марта. 2.
9. Виборча реформа санкціонована. (1914). Діло, 13 липня. 1.
10. Вислід виборів до львівської міської ради. (1911). Діло, 6 цвітня. 6.
11. Висліди і есентуальні наслідки виборів на Угорщині. (1910). Діло, 6 червня. 2–3.
12. Вшехпольсько-подоляцько-москвофільський блок офіційно проголошений. (1913). Діло, 9 червня. 1.
13. Два пастирські листи. (1913). Діло, 3 червня. 1.
14. Дмитрушко В., Коцур А. (2009). Парламентаризм в Україні другої половини XIX–1920 рр.: історіографія. Київ, Чернівці: Книги - XXI, 244 с.
15. До всіх чесних виборців Галичини – Русинів, Поляків, Німців і Жидів! (1911). Діло, 15 червня. 1–2.
16. До руського народу Галицької Землі! І знов заперлись брами сойму... (1912). Діло, 16 лютого. 1.
17. До Руського Народу Галицької Землі. (1913). Діло, 19 мая. 1.
18. Дрогобицький кровопролив перед судом (з судової салі). (1911). Діло, 15 серпня. 4–5.
19. 3 життя українських партій: Сполуча соціал-демократичних фракцій. (1914). Діло, 19 марта. 1–2.
20. 3 організації Українців міста Львова. (1913). Діло, 23 грудня. 7.
21. 3 президії Народного Комітету... Комунікат... (1910). Діло, 22 жовтня. 1.
22. Зазив до львівських Українців. (1913). Діло, 13 січня. 2.
23. Запросини до передплати на р. 1910-ий. (1910). Діло, 1 січня. 1.
24. Заява загально-австрійської репрезентації Русинів. (1910). Діло, 3 лютого. 1.
25. Кінець виборів в Східній Галичині. (1911). Діло, 4 липня. 1–3.
26. Кроваві вибори в Дрогобичі. (1911). Діло, 20 червня. 4–5.
27. Кроваві вибори в Дрогобичі. (1912). Діло, 30 січня. 6–7.
28. Львів. (1910). Діло, 10 листопада. 2.
29. Мійська виборча реформа... (1911). Діло, 4 січня. 5.
30. Народи австрійських парламентаристів Русинів. (1910). Діло, 2 лютого. 1.
31. Народний Комітет на засіданні з 14 с. м. прийняв отсю постанову... (1912). Діло, 17 вересня. 1.
32. Народний Комітет... по основнім розгляді фактів конфіскаційної системи... постановив... (1914). Діло, 9 лютого. Ч. 29. С. 1.
33. Народний Комітет... постановив... (1913). Діло, 21 цвітня. 1.
34. Партійне угруповане галицького сойму. (1913). Діло, 3 грудня. 4.
35. Пастирський лист. (1913). Діло, 2 червня. 1.
36. Передвиборче віче Русинів городецького передмістя (1911). Діло, 13 лютого. 5.
37. По буковинських соймових виборах. (1911). Діло, 4 мая. 4.
38. По виборах. (1911). Діло, 15 липня. 1–2.
39. Перемога Українців на Буковині. (1911). Діло, 29 цвітня. 5.
40. Погром русофільства на Буковині. (1911). Діло, 2 мая. 1.
41. Позір руська громадо Львова! (1911). Діло, 18 січня. 4–5.
42. Правно-державна заява Українського Союзу. (1911). Діло, 20 липня. 1.
43. Протест проти польського гакадиму. (1913). Діло, 27 лютого. 6.
44. Радикальні кандидатури. (1913). Діло, 28 мая. 3.
45. Розписане виборів. (1913). Діло, 15 мая. 7.
46. Русини Галицької Землі! (1910). Діло, 27 жовтня. 1.
47. Русини Галицької Землі! (1911). Діло, 20 мая. 1–2.
48. Русини Галицької Землі! (1913). Діло, 8 липня. 1.
49. Русини міста Львова. Протест. (1911). Діло, 9 мая. 1–2.
50. Склад нового сойму. (1913). Діло, 11 липня. 2.
51. Слово столиці краю. (1913). Діло, 13 мая. 1–2.
52. Соймові вибори відложені. (1914). Діло, 6 серпня. 5.
53. Уневажене виборів до львівської міської ради. (1912). Діло, 17 червня. 4–5.

54. Христ.-сусп. кандидатури. (1913). Діло, 26 мая. 3.

55. Чотири руські передвиборчі віча у Львові. (1911). Діло, 21 лютого. 5–6.

56. Шаповал Ю. Г. (1999) «Діло» (1880 – 1939 рр.): Поступ української суспільної думки. Львів, 384 с.

References

1. Arkusha O. (1996). Halytskyi seim: vyborchi kampanii 1889 i 1895 rr. [Galician Sejm: election campaigns of 1889 and 1895]. Lviv, 173 s.

2. Bondarenko N. O. (2019). Nabuttia dosvidu parlamentskoi diialnosti halytskymy ukrainsiamy ta yoho znachennia u formuvanni natsionalnoi pravosvidomosti (1848–1914 roky) [Gaining experience of parliamentary activity by Galician Ukrainians and its importance in the formation of national justice (1848–1914)] Forum Prava, 57 (4). 6–14. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3478557>.

3. Bosak, O. I. (2006). Vidobrazhennia borotby za vyborchi reformy halytskoiu presoiu naperedodni I svitovoi viiny [Coverage of the struggle for electoral reforms by the Galician press on the eve of the First World War.]. *Polihrafiia i vydavnycha sprava* 2 (44). 138–145.

4. Bukovynski soimovi vybory. (1911) [Bukovyna parliamentary elections]. Dilo, 1 tsvitnia. 4.

5. Velyke viche u Lvovi. (1910) [The Great Chamber in Lviv]. Dilo, 14 padolysta. 2–3.

6. Vybory do miskoi rady u Lvovi. (1913) [Lviv elections to the city council in]. Dilo, 16 sichnia. 5.

7. Vybory rozpytsani! Skladaite zhertvy na vyborchyi fond. (1911) [Elections are scheduled! Make sacrifices for the election fund]. Dilo, 8 tsvitnia. 1–3.

8. Vyborcha reforma do rady m. Lvova. (1910) [Electoral reform to the council of Lviv]. Dilo, 8 mar-ta. 2.

9. Vyborcha reforma sanktsionovana. (1914) [Elec-toral reform is authorized]. Dilo, 13 lypnia. 1.

10. Vyslid vyboriv do lvivskoi miskoi rady. (1911) [Results of the elections to the Lviv City Council]. Dilo, 6 tsvitnia. 6.

11. Vyslidy i eventualni naslidky vyboriv na Uhor-shchyni. (1910) [Results and possible consequences of the elections in Hungary]. Dilo, 6 chervnia. 2–3.

12. Vshekhpol'sko-podoliatsko-moskovil'skyi blok ofitsialno proholoshenyi. (1913) [The All-Polish-Podolia-Muscovite bloc has been officially proclaimed]. Dilo, 9 chervnia. 1.

13. Dva pastyrski lysty. (1913) [Two pastoral letters.]. Dilo, 3 chervnia. 1.

14. Dmytrushko V., Kotsur A. (2009). Parlamen-taryzm v Ukraini druhoi polovyny XIX – 1920 r.: isto-riohrafiia [Parliamentarism in Ukraine in the second half of the XIX-1920s: historiography]. Kyiv, Cherni-vtsi: Knyhy - XXI, 244 s.

15. Do vsikh chesnykh vybortsiv Halychyny – Rusyniv, Poliakov, Nimtsiv i Zhydiv! (1911) [To all honest voters of Galicia - Rusyns, Poles, Germans and Jews!]. Dilo, 15 chervnia. 1–2.

16. Do ruskoho naroda Halytskoi Zemli! I znov za-perlys bramy soimu... (1912) [To the Rusyns people of the Galician Land! And the gates of the Diet were locked again]. Dilo, 16 liutoho. 1.

17. Do Ruskoho Narodu Halytskoi Zemli. (1913) [To the Rusyns People of the Galician Land]. Dilo, 19 maia. 1.

18. Drohobyskyi krovoprolyv pered sudom (Z su-dovoi sali). (1911) [Drohobych bloodshed before the court (From the courtroom)]. Dilo, 15 serpnia. 4–5.

19. Z zhytia ukrainskykh partyi: Spoluka sots.-demokratychnykh fraktsyi. (1914) [From the life of Ukrainian parties: The union of social democratic fac-tions]. Dilo, 19 marta. 1–2.

20. Z organizatsyi Ukraintsiv mista Lvova. (1913) [From the organization of Ukrainians of the Lviv city]. Dilo, 23 hrudnia. 7.

21. Z prezydyi Narodnoho Komitetu... Komu-nikat... (1910) [From the Presidium of the People's Committee... Communiat]. Dilo, 22 zhovtnia. 1.

22. Zazyv do lvivskykh Ukraintsiv. (1913) [Procla-mation to Lviv Ukrainians]. Dilo, 13 sichnia. 2.

23. Zaproshy do peredplaty na r. 1910-yi. (1910) [Invitations to subscribe in 1910]. Dilo, 1 sichnia. 1.

24. Zaiava zahalno-avstriyskoi reprezentatsyi Rusyniv. (1910) [Statement of the all-Austrian repre-sentation of the Ruthenians]. Dilo, 3 liutoho. 1.

25. Kinets vyboriv v Skhidnii Halychyni. (1911) [The end of the elections in Eastern Galicia]. Dilo, 4 lypnia. 1–3.

26. Krovavi vybory v Drohobychy. (1911) [Bloody elections in Drohobych]. Dilo, 20 chervnia. 4–5.

27. Krovavi vybory v Drohobychy. (1912) [Bloody elections in Drohobych]. Dilo, 30 sichnia. 6–7.

28. Lviv. (1910) [Lviv]. Dilo, 10 padolysta. 2.

29. Miiska vyborcha reforma... (1911) [City electoral reform...]. Dilo, 4 sichnia. 5.

30. Narady avstriyskykh parlamentarystiv Rusyniv. (1910) [Meetings of Austrian parliamentar-ians Rusyns]. Dilo, 2 liutoho. 1.

31. Narodnyi Komitet na zasidaniu z 14 s. m. pry-niav otsiu postanovu... (1912) [People's Committee at a meeting of 14 th. m. having adopted this resolution]. Dilo, 17 veresnia. 1.

32. Narodnyi Komitet... po osnovnim rozghli-adi faktiv konfiskatsyi noi systemy... postanovyv... (1914) [The People's Committee... on the main con-sideration of the facts of the confiscation system... de-cided...]. Dilo, 9 liutoho. Ch. 29. S.1.

33. Narodnyi Komitet... postanovyv... (1913) [The People's Committee... decided...]. Dilo, 21 ts-vitnia. 1.

34. Partyine ugrupovanie halytskoho soimu. (1913) [Party group of the Galician Diet.]. Dilo, 3 hrudnia. 4.

35. Pastyrskiy lyst. (1913) [Pastoral letter.]. Dilo, 2 chervnia. 1.

36. Peredvyborche viche Rusyniv horodetskoho peredmistia... (1911) [Rusyn pre-election chamber of Gorodets suburb...]. Dilo, 13 liutoho. 5.

37. Po bukovynskykh soimovykh vyborakh. (1911) [According to the Bukovyna Diet elections]. Dilo, 4 maia. 4.

38. Po vyborakh. (1911) [According to elections]. Dilo, 15 lypnia. 1–2.

39. Pobida Ukraintsiv na Bukovyni. (1911) [Victo-ry of the Ukrainians in Bukovina]. Dilo, 29 tsvitnia. 5.

40. Pohrom rusofilstva na Bukovyni. (1911) [The pogrom of Russophilism in Bukovina]. Dilo, 2 maia. 1.

41. Pozir ruska hromada Lvova! (1911) [The shame on Rusyn the community of Lviv!]. Dilo, 18 sichnia. 4–5.

42. Pravno-derzhavna zaiava Ukrainskoho Soi-uzu. (1911) [Legal and state statement of the Ukrainian Union]. Dilo, 20 lypnia. 1.

43. Protest proty polskoho hakatymu. (1913) [Protest against the Polish Hakatim]. Dilo, 27 liutoho. 6.
44. Radykalni kandydatury. (1913) [. Radical candidates. Dilo, 28 maia. 3.
45. Rozpysanie vyboriv. (1913) [Elections schedule]. Dilo, 15 maia. 7.
46. Rusyny Halytskoi Zemli! (1910) [Ruthenians of the Galician Land!]. Dilo, 27 zhovtnia. 1.
47. Rusyny Halytskoi Zemli! (1911) [Ruthenians of the Galician Land!]. Dilo, 20 maia. 1–2.
48. Rusyny Halytskoi Zemli! (1913) [Ruthenians of the Galician Land!]. Dilo, 8 lypnia. 1.
49. Rusyny mista Lvova. Protest. (1911) [Ruthenians of the Lviv city. Protest]. Dilo, 9 maia. 1–2.
50. Sklad novoho soimu. (1913) [The composition of the new Diet]. Dilo, 11 lypnia. 2.
51. Slovo stolytsi kraiu. (1913) [Word of the capital of the region]. Dilo, 13 maia. 1–2.
52. Soimovi vybory vidlozheni. (1914) [Sejm elections postponed]. Dilo, 6 serpnia. 5.
53. Unevazhnenie vyboriv do lvivskoi miskoi rady. (1912) [Invalidation of the elections to the Lviv City Council]. Dilo, 17 chervnia. 4–5.
54. Khryst.-susp. kandydatury. (1913) [Christian-social candidacies] Dilo, 26 maia. 3.
55. Chotyry ruski peredvyborchi vicha u Lvovi. (1911) [Four Rusyn pre-election chambers in Lviv.]. Dilo, 21 liutoho. 5–6.
56. Shapoval Yu. H. (1999) «Dilo» (1880–1939 rr.): Postup ukrainskoi suspilnoi dumky [“Dilo” (1880 - 1939): The progress of Ukrainian public opinion.]. Lviv, 384 s.